

Victoriano Camas Baene, Ana Martinez Perez, Rafael Munoz Sotelo og Manuel Ortiz Mateos, som laver etnografiske film, hvor de blot fungerer som talerør for bestemte grupper. I modsætning til de observationelle film, som grundlæggende er antropologiske projekter, er der her snarere tale om, at informanterne overtager styringen af processen. Forfatterne ser deres arbejde som rettet direkte mod at skabe sociale forandringer. Ved at overlade deres filmskabende og etnografiske ekspertise til eksempelvis en gruppe, som kæmper for bedre vilkår for spanske kvinder, giver de stemme og anerkendelse til denne i øvrigt marginaliserede gruppe. Den følgende artikel er af antropolog og kunstner Manuel Joao Ramos, som har udført feltarbejde i Etiopien. Han beskriver, hvordan hans malerier – som har et etnografisk indhold, der har provokeret og begejstret flere etiopier – er blevet modtaget i lokalsamfundet. Forholdet mellem kunstnere og antropologer videreudvikles i Olivia da Silva og Sarah Pinks artikel. Silva portrætterer i video og stillbilleder nogle portugisiske fiskere, og Pink diskuterer og kontekstualiserer dette arbejde. De følgende to artikler omhandler antropologiske forsøg på at skabe sammenhænge mellem de teoretiske overvejelser og de visuelle udtryk. Roderick Coover, som jeg ikke vil gøre meget ud af, har lavet en tekst og en video om arbejdet på en vinmark. Sarah Pink starter sin artikel med at sammenligne to etnografiske film om køn. Hvor den ene tydeliggør diversiteten i spanske kvinders liv, beskriver den anden gennem analyse af tyrefægtning køn som mere fastlåste og stereotype størrelser. Pink har den vigtige pointe, at selv om begge film er gode, og selv om de implicit forholder sig til antropologiske debatter om køn, har de meget vanskeligt ved at være eksplicite i deres teoretiske stillingtagen. Dette ser Pink som et problem, som hun søger at løse gennem skabelsen af en cd-rom, hvor man interaktivt kan bladere frem og tilbage mellem interviews, billeder og hendes teoretiske overvejelser. Hermed mener Pink at have forbundet de empiriske billeder med den teoretiske tekst. Denne blanding af det filmiske og det teoretiske via hypermedier er jeg dog noget skeptisk over for, mest af alt, fordi jeg ikke deler Pinks ønske om at samle disse to medier. For mig fungerer det fint, når læsning af tekster er adskilt fra det at se film. I forhold til bogens målsætning er det imidlertid både spændende og velvalgt at inddrage sådanne forsøg på at overskride grænserne mellem medierne.

Working Images kommer meget fint rundt om mange aspekter af forholdet mellem visuelle medier og tekstlige fremstillinger. Det er derfor ærgerligt, at bogen afsluttes med en direkte kedelig epilog af Felicia Hughes-Freeland, der moraliserer over manglen på interesse for det visuelle i antropologien.

Kåre Jansbøl
Ph.d.-studerende
Institut for Antropologi
Københavns Universitet

Dorthe Staunæs: *Køn, etnicitet og skoleliv*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur 2004. 372 sider. ISBN 87-593-1094-4. Pris: 325 kr.

Læs den! Så enkelt kan det siges. *Køn, etnicitet og skoleliv* er en revideret udgave af psykologen Dorthe Staunæs' ph.d.-afhandling, og lad det være sagt med det samme, her er tale om et arbejde af sjældnen kvalitet. På baggrund af feltarbejde i to folkeskoler

i skoleåret 1999-2000 undersøger forfatteren, hvordan etnicitet og køn som en del af aktørernes tolkningsrammer bliver til i skolen hver dag. Staunæs' arbejde demonstrerer overbevisende, at etnicitet og køn ikke er noget man er, men derimod „noget man gør og bliver hver dag” (s. 30).

Staunæs tager læseren ved hånden på en forunderlig rejse i skolelandskabet, hvor hun hele tiden udfordrer det, hun ser, og åbner for nye mulige fortolkninger af det. Hermed undermineres umiddelbare selvfølgeligheder, hvorved der banes vej for ny erkendelse. Med Staunæs' egne ord: „Det vil sige, at jeg hele tiden forfølger en bestemt læsning for så at afmontere, destabilisere eller udvide dens udsigelse ved at lave nye læsninger, inddrage nye kategorier og nye kontekster” (s. 44). Måske er det Staunæs' fornemmelse for sproget, der gør, at man ikke taber pusten. Staunæs har nemlig ikke bare et formidabelt teoretisk overblik, men kan også lege med sproget, forføre læseren, om man vil. Ingen forsker møder verden teorifrit, om Staunæs kan man sige, at hun møder verden med et teoretisk overskud. Under læsningen af bogens indledende kapitler oplevede jeg umiddelbart en risiko for, at forfatterens dvælen ved formidlingen af den videnskabskende proces ville drukne bogens samfundsrelevante budskab. Og det ville være synd i en historisk periode præget af politiske tiltag, der skriger på velfunderede vidensbaserede modspil. Den efterfølgende analyse afkræftede min uro. Analysen inviterer til refleksion. Den har bid.

Bogen består af et præludium, syv dele, der er underinddelt i 12 kapitler og et postludium. I kapitel 1 redegøres for de tre metateoretiske principper, der er Staunæs' udgangspunkt, nemlig hendes majoritetsinkluderende tilgang, også etniske danskere indgår i undersøgelsen; den ikke-additive tilgang, det at kategorier analyseres som gensidigt infiltrerede størrelser snarere end noget, man blot kan lægge til; og et princip om at destabilisere, hvor der sættes parentes om kausale makroaktører som „kultur” eller „familie” med henblik på, som Staunæs siger, „ikke at lukke diskursen” (s. 40). Forfatteren ekspliciterer, at hun på baggrund af sin undersøgelse punkterer både kulturforklaringer og negation af etniske forskelle. Hun tilbyder tre greb, hvormed det bliver muligt at specificere, hvad etnisk og kønnet elevsubjektivitet kan være: nemlig subjektivitet som netværk, normative imperativer og grænsefigurer (s. 42), hvor etnisk og kønnet subjektivitet forstås som netværker af humane og nonhumane komponenter. Disse komponenter er udgangspunkt for analyse i kapitlerne 5 til 10.

I kapitel 2 udreder Staunæs sit teoretiske fundament for den efterfølgende analyse, en optik, hun selv betegner som sin „hybrid skabt til lejligheden” (s. 54). Forsknings-tilgangen har som mål at „opløse, forskyde og gøre plads til andre subjektpositioner for de nuværende Andre” (s. 45). Forfatteren kombinerer optikker hentet i poststrukturalismen, socialkonstruktionistisk diskurspsykologi (der i kritikken af den moderne psykologi lægger sig tæt op ad antropologien) og postsocialkonstruktionisme og anvender og videreudvikler disse tilgange med udgangspunkt i en række begreber, blandt andre intersektionalitet, subjektivering og andethed. Arbejdet med at systematisere og tolke materialet har ført til udviklingen af en „procesmatrix”, der implicerer såvel stabilitet som proces og fungerer som analyseredskab for materialet. (s. 72). Målet om at destabilisere for derved at åbne vej for nye forståelser reflekteres blandt andet i sproget. Staunæs taler eksempelvis om „dregeligt markerede aktører” snarere end drenge. Jeg anerkender målet, men finder i længden midlet belastende. Tiende gang man læser „dregeligt markeret aktør”, kompenserer man som læser ved at afkode formuleringen

som blot et andet udtryk for dreng. Der er med andre ord en fare for, at målet fortaber sig i midlet.

Staunæs udvikler begrebet grænsefigur, der som Haraways cyborgfigur er en ambivalent figur, „der er sammensat af organisme og semiotik, af fiktion og fakta, af myte og realitet ... en fantasifuld ressource, som muliggør en nytænkning af et givet felt” (s. 68-9). Begrebet refererer til aktører, der bevæger sig på randen af det almindelige, og det benyttes til at eksotisere det almindelige, hvormed det bliver muligt at se også det, der ellers tages for givet, som „normalt”.

Iboende i brugen af begrebet grænsefigur er det forhold, at Staunæs ikke fokuserer på enkelte personer, men derimod den figur, de udgør for eleverne i hendes 7. klasser. Jeg anerkender begrebets værdi som analytisk redskab, men er skeptisk i forhold til den pris, der fra et antropologisk synspunkt er forbundet med anvendelsen. Implicit heri ligger nemlig en affærdigelse af en væsentlig potentiel etnografisk kritik, der ville efterlyse en bredere kontekstualisering af de enkelte som personer snarere end figurer. Personer med familie og netværk uden for skolen, det, Staunæs affærdiger som „makroaktører” (s. 180).

Makroaktøren „kultur” er en af de forklaringsmodeller, der afskrives. Dette gøres alene ved at beskrive, hvorledes tolkninger, der tager udgangspunkt i kultur, ser ud. Desværre undlader forfatteren at gå ind i en egentlig kritik, der kunne bidrage til et mere nuanceret syn.

Metodisk har Staunæs begået, hvad hun betegner „dialogisk” forskning. Målet er at eleverne „skulle være medforskende på deres skoleliv, og vi skulle etablere en kundskabsproducerende kommunikation imellem os” (s. 39). Dette indebærer blandt andet, at eleverne blev udstyret med engangskameraer til at fotografere skolehverdagen med fokus på temaerne etnicitet og køn. Billederne blev udstillet og anvendt som udgangspunkt for en narrativ interviewteknik og uformelle samtaler. Staunæs benytter den misvisende term „positioneret feltarbejde” (er andet muligt?) som betegnelse for en observationsform, der ligger mellem klassisk antropologisk deltagerobservation og aftaleantropologi. Mere utraditionelt i en antropologisk sammenhæng har Staunæs inddraget egne erindringer som „informative pile” (s. 79), blandt andet med den hensigt at klargøre sin egen forforståelse og omdanne den til analytiske retningslinjer. Hun arbejder konsekvent med en normaliseringsstrategi og reflekterer over informanternes valg ved at sætte sig i deres sted.

Resultaterne af de metodiske teknikker er i fokus i resten af bogen. Indledningsvis undersøges arkitekturens betydning for, hvilke subjektiveringstilbud der muliggøres for eleverne (kapitel 4), dernæst de kønnede og etnisk racialiserede tegn på kroppene, der er konstituerende for, hvad eleverne kan og ikke kan blive (kapitel 5). Analysen af visuelle tegn fortsætter i kapitel 6, der fokuserer på tøj og tilbehør, et kapitel, der giver et reflekteret bidrag til den unuancerede tørklædedebatte, der præger Europa for tiden.

Kapitel 7 undersøger med udgangspunkt i drengenes indbyrdes intersubjektive relationer baggrunden for etnisk racialiserede maskuliniteter og det vises, at figurationen „dreng Danmark” udgør en hegemonisk målestok. Kapitel 8 fremanalyserer tre centrale subjektpositioner blandt pigerne, nemlig „de perfekte”, „de billige” og „de kedelige”, og påviser, at visse etnisk racialiserede kropstegn seksualiseres, imens andre afseksualiseres. I kapitel 9 præsenteres endnu en grænsefigur, denne gang en etnisk majoriseret pige, der med sin krop og sit tøj konnoterer „hvid-dansk-pige-ekstrem”. Med dette

kapitel taler Staunæs ind i massevoldtægtsdebatten, der en overgang prægede de danske medier.

I kapitlerne 10 og 11 stilles der skarpt på lærernes praksis og konsekvenserne af at vælge henholdsvis at undertone eller betone det multietniske. Staunæs skriver: „Det paradoksale er, at *nedtoninger* af bestemte temaer i skolernes politik og praksis følges af *betoninger* af samme tema i det levede liv” (s. 344), og videre: „Der hvor man etablerer et fysisk miljø samt en politik og praksis, der åbner op for flertydighed og dialog, kan mennesker være til stede på mange flere måder ... Den etniske fokusering kan altså være et skridt på vejen mod en mere pluralistisk og inkluderende skole” (s. 353). Dog pointerer Staunæs, at det er vigtigt ikke kun at åbne den etniske kategori, men også at rette opmærksomheden mod køns kategorien. Kapitlerne taler direkte til de aktuelle debatter om spredningspolitik af tosprogede børn. Staunæs vælger bevidst at lægge dette perspektiv i bogens sidste del for hermed at indikere, at lærerne blot er en af flere komponenter, der influerer mulighedsbetingelserne for subjektiveringstilbud. Staunæs underspiller her betydningen af den magt, lærerne har i forhold til børnene – ikke mindst til at konstruere køn. I modsætning til kapitlerne, der fokuserer på børnenes interrelationer, forekommer disse kapitler således mere overfladiske.

I bogens sidste kapitel fokuserer Staunæs på forskellene mellem de to skolers praksis, hvor den ene søger at skabe en fælles enhedskultur byggende på danske normer, mens den anden værdsætter og tager udgangspunkt i mangfoldighed. Og det har konsekvenser, der bør vække skolepolitikeres bevågenhed.

Det vil ikke komme som en overraskelse, at Staunæs afrunder bogen med et post-ludium, der illustrerer, at tingene ikke står stille. Mulighedsbetingelserne for nye subjektpositioner kan ændres over tid. Heldigvis.

Køn, etnicitet og skoleliv kan med stor fordel udsættes for et skarpere redaktionelt blik, inden den trykkes i andet oplag (og genoptrykt, det bliver den). Dobbelte punktummer, manglende ord og forkerte endelser klæder ikke noget skrift. Ligeledes vil et stikordsregister gøre bogen mere læservenlig. Det kan undre, at Staunæs med sin flair for det danske sprog vælger at skrive „meaning making-processer” (fx s. 51) og „highlighter” (s. 52). Ligeledes faldt brugen af gentagne skrånede streger mellem ord og betydninger, der indikerer flere muligheder, mig for brystet. Men dette er alene en smagssag og rører ikke ved, at Staunæs har produceret et værk, som ingen med interesse i dette felt kan komme uden om. Det er givende læsning. God fornøjelse!

*Helle Bundgaard
Lektor
Institut for Antropologi
Københavns Universitet*